

Studiereis in Bretagne met het Netwerk Zelf Zaden Telen

verslag Frédéric Ghijs

Verslag Studiereis naar Bretagne van zaterdag 6 tot maandag 8 Juli- [Netwerk Zelf zaden Telen](#).

Zaterdagmorgen om 6 u vertrek ik met de helft van de karavaan vanuit Gent richting Bretagne. We vertrekken voor een driedaagse studiereis op zoek naar praktijken van participatieve veredeling en zaadvaste rassen in het rebelse Frankrijk.

Het eerste bedrijf op het programma is van Annie Bertin. Deze dame is actief op 40 hectaren, waarvan bijna de helft gewijd aan tuinbouw. Dit bedrijf toont aan dat *zelf zaden telen* niet noodzakelijk alleen maar iets is voor de kleinschaliger groenteteelt. De rit is 657 km en duurt 6 uur. Op de boerderij aangekomen treffen we ook de tweede helft van onze groep. Souliman, met een zuiders voorkomen als een krijgsheer uit de woestijn, verbouwt samen met Lore groenten in de buurt van Genk. Hun biologische zelfoogstboerderij met fijne groenten en kruiden, werkt volgens het CSA principe. Je kunt zijn groentepakket vinden via hun [site](#). Louis De Bruyn is de intellectuele stem en een van de belangrijke drijvende krachten van het netwerk zelf zaden telen in Vlaanderen. Wat verder staat Marijke, zij is al een aantal jaren aangetrokken tot de biologische landbouw en heeft zich verdiept in de zuiverende en voedende kracht van wat het land te bieden heeft. Ons gezelschap is compleet met Jef Peeters. Deze forse boerenzoon, is dagelijks actief op het veld en ondertussen al venoot in het ouderlijk bedrijf. Hij komt nieuwe inzichten opdoen om zijn stiel blijvend te verbeteren. Maar nu het woord aan Annie Bertin. Deze dame werd geboren op de boerderij waarop wij ons nu bevinden. Haar ouders hadden zich toegelegd op de intensieve veehouderij. Maar door het opleggen van Europese quota in de jaren 80 werden ze gedwongen op zoek te gaan naar alternatieve bedrijfsactiviteiten. Annie ging aan de slag met het verbouwen van zoete maïs en broccoli. De markt voor deze teelten was in haar regio nog niet volledig ontwikkeld. Ze trok naar de markten met deze broccoli. Haar groenten sloegen aan, en ze kreeg de vraag van haar klanten om een aantal andere gewassen te telen. Zo begon ze langzaam aan haar diversiteit van teelten uit te breiden. Op haar veld ontdekte ze ook wilde kruiden, die in de smaak vielen bij haar klanten. Het werk 'Herbes sauvages' van [Couplan François](#) was haar gids in de zoektocht naar de kruiden in haar veld. Ondertussen kun je Annie's fijne groenten nog steeds op de markten vinden, daarnaast verkoopt ze 'paniers' of groentepakketten. Maar ook de gastronomische restaurants, die zoeken naar fijne en nieuwe smaken en gezonde groenten vonden de weg naar haar boerderij. Deze boerin, met het gesofisticeerde uiterlijk van een echte belle Française, is eigenzinnig, leergierig en weigert afhankelijk te zijn van de industrie. Hierom teelt Annie een groot deel van de zaden voor haar teelten. Ze neemt ons mee naar haar broccoli selectie.

Op het veld staan een 15-tal planten die ondertussen goed in het zaad geschoten zijn. Elke plant levert tussen de 500 en 1500 zaden. Normaal oogst ze de zaden eind Juni, waarna ze deze direct begint uit te zaaien. Maar dit jaar is het exceptioneel koud en zeer lang nat geweest. Hierdoor zal ze de zaden pas eind Juli kunnen oogsten. Dit betekent dat ze niet in staat zal zijn om haar broccolizaad dit seizoen uit te zaaien. Het uitgangsmateriaal van deze kool, heeft ze bekomen van een boer die wat verder experimenteert met een rode broccoli variëteit. Omdat deze tuinder dicht bij de zee opereert, zijn de omstandigheden ietwat verschillend. Ginds aan zee is het iets warmer en vochtiger. Hierom is het belangrijk dat ze de planten selecteert die aangepast zijn aan haar eigen lokale klimatologische omstandigheden. Wel met dien verstande dat de seizoenen steeds meer grillig worden. Naast de Broccoli vinden we nog heel wat andere soorten terug die onze kwieke boerin teelt. Er staan mooie witloof, uien, prei waarvan ze de zaden verder uitzet.

Annie neemt ons mee naar haar velden waar al dit mooie zaadgoed staat uitgeplant. Zo krijgen we een beter zicht op de 10 hectaren waarop ze groenten verbouwt. Een indrukwekkend veld ontvouwt zich, het veld is onderverdeeld in smalle rijen, waar telkens andere soorten en variëteiten staan. Op het eerste veld staat de tarwe zusterlijk naast de labbonen, deze vlinderbloemige boon levert de nodige stikstof aan de grond, die de tarwe voedt.

De velden zijn omgordend met houtige heggen aan de ene kant. Aan de andere kant staan weelderige struikbossen waartussen prachtige bomen staan. De oogst van het hout laat haar toe om haar boerderij heel de winter te verwarmen. Heel wat van deze bomen werden door Annie aangeplant, die al altijd veel hield van de bomen op haar ouderlijke boerderij. Deze gevoeligheid heeft haar ook mee gemotiveerd om te werken met de planten in het veld. Met haar nieuwsgierigheid heeft ze de kennis vergaard om tot de productieve, diverse en ecologische tuinder te worden die ze nu is. Door haar ontwikkelende inzicht in de samenhang van de planten en hun leefmilieu, en ook uit economische opportuniteit besliste ze in 2006 om bio te worden en startte ze haar omschakelingsperiode. Op haar tractor zien we nog de restanten van de pesticideninstallatie. Ze is zeer verheugd dat ze deze niet langer moet vullen, en nu met mechanische en natuurlijke methodes onkruid te lijf kan gaan.

In de vroege vooravond worden we verwacht bij Nicolas Supiot. Aangekomen op het terrein ontmoeten we Véronique Chable. Deze ervaren onderzoekster bij het INRA is een belangrijke ondersteunende kracht in de agro-ecologische beweging hier in Bretagne. Ze bracht een assistent mee. Zij maken deel uit van het [Réseau Sémences Paysannes](#). Dit netwerk probeert het telen en selecteren van zaadvaste rassen te ondersteunen. Nicolas levert regelmatig zaden aan andere actieve boeren in het netwerk. Wel merkt hij dat hij toch wat ontgoocheld was dat hij nul op het rekwest kreeg toen hij in het voorjaar netwerk aansprak om lentegraan te delen. Dit netwerk draagt potentie, maar is nog redelijk klein en het vertrouwen in de boeren moet nog sterker groeien. Later meer hierover. Nicolas is gekleed in een Engels groene hennep hemd en blauwe broek, met een strooien hoed. Stijlvol, en duidelijk van natuurlijke stoffen gemaakt. Hij heeft een joviale charisma en spreekt snel – soms iets te snel Frans voor uw verslaggever die zijn Frans weer wat oppoetste – met veel achtergrondkennis over zijn teelten. Hij maakt indruk met zijn innovatieve aanpak en zijn gedrevenheid om nieuwe teeltcombinaties uit te testen. Hij toont ons vol tevredenheid een oude pikdorser bouwjaar 1966, die volgens hem alles doet wat je van een oogstmachine kan verwachten. Vervolgens toont hij een ingenieus zaaimachine. Deze mechaniek kan drie verschillende zaadlijnen tegelijk inzaaien. Op het aanpalende veld heeft hij hiermee klaver, lupine en lentegraan ingezaaid. Met ingebouwde voeten graaft dit zaaimachine eerst

oppervlakkige sleuven en woelt de aarde om, zodat de klaver die nog bloeide uit de vorige nateelt plaats kan ruimen voor het verse zaad. Vooraan bevindt zich een rol die de grond boven het zaad zachtjes aanbrengt, zodanig dat het zaad beschermd kan beginnen ontkiemen. Op het veld ernaast zien we het resultaat. Nicolas streeft ernaar om een maximum aan bodemdiversiteit te laten ontwikkelen aan de voeten van zijn ingezaaide gewassen. Op de bodem vind je niet minder dan 50 verschillende plantensoorten.

In andere akkers zouden landbouwers deze variëteiten stuk voor stuk als onkruid verwijderen. Maar Nicolas is ervan overtuigd dat deze gevarieerde combinatie de bodem verrijkt, beschermt en versterkt. Tegelijk kan hij een sterk rendement neerzetten van 2 ton hectare zomergraan op het ene perceel. Een perceel nota bene dat voor kort een weiland was dat voor een groot stuk onder water stond. Naast een diversiteit op de bodem van het veld, streeft deze Bretoense boer variatie na binnen zijn gewas. De ingezaaide variëteit had hij noodgedwongen dit jaar moeten aankopen. Maar hij had het gekocht bij [Bingenheimer Saatgut](#). Deze Duitse biologisch dynamische veredelaar en vermeerderaar van zaden streeft ernaar om populatiegewassen te selecteren. Hierdoor zijn alle zaden van dezelfde variëteit maar zit er toch voldoende diversiteit. Dit uit zich in het fenotype. De ene halm is al wat langer dan de andere, de ene draagt meer aren dan de andere. Maar hier achter zit waarschijnlijk ook een diversiteit in andere kenmerken, waardoor de kans groot is dat er een variëteit zit in de weerstand tegen ziektes, of aangepastheid in de bodemgesteldheid. Zo zal Nicolas de meest aangepaste zaden uit dit veld oogsten, om volgend jaar een meer geschikt selectie te kunnen inzaaien.

Nicolas neemt ons mee naar een ander veld, waar hij 'de toekomst' van de graanteelt zal laten aanschouwen. We passeren terug langs het prachtige natuurstenen huis. Hier net achter zien we rechts een groot weiland waar er in de verte zwart witte koeien grazen. Als we wat dichterbij komen zien we dat het heel bijzondere kleine koeien zijn, het lijken wel de dwergbroertjes van de Holstein. Maar dan krachtig en goed geproportioneerd. Het zijn lokale Bretoense koeien die zowel melk geven als voor het vlees kunnen geslacht worden. Nicolas verbindt deze koeien nog dieper met de Keltische cultuur waarin dit volk is geworteld. De zwart witte kleur doet immers denken aan de regionale vlag. Bretoens komt van het Keltische wat geschilderd betekende. De inheemse bevolking had de traditie om hun gezichten zwart en wit te schilderen, net als de kleur van deze koeien. Ik had zo mijn bedenkingen bij de ernst van de authenticiteit van het verhaal. Maar het tekent wel de humor van deze man, en zijn mogelijkheid om lokale verhalen te verweven met zijn landbouwcultuur. Terug naar de grond, naar het aanpalende veld, terug naar het veld van de toekomst. Tot vorig jaar was deze grond weiland grond, hier plant Nicolas om al binnen het jaar een vruchtbaar divers systeem op te stellen. Op het veld plant hij een combinatie van klaver, boekweit, judaspenning en graan te telen. Het graan zal bestaan uit de populatie die de laatste jaren werd opgebouwd samen met de andere boeren uit het Réseau de Sémence Paysannes. Dit uniek mengsel telt niet minder dan 500 verschillende variëteiten. Een mengsel dat de kansen op weerbaarheid tegen ziektes, een sterke aanpassingsvermogen aan de bodem betekent; en niet onbelangrijk een heerlijk variëteit aan smaken zal opleveren die de stevige broden hun unieke smaak zal bezorgen. Wat is nu het geheim om deze arme weilandgrond snel vruchtbaar te maken. Een deel van het Bretoense wonderrecept schuilt in de combinatie en variëteit van de vruchten die hij op dit veld zal inzaaien. De judaspenning zal twee jaar doorgroeien en zal de cyclus van deze teelt volledig begeleiden. Nicolas is ervan overtuigd dat hij de kracht uit de bodem zal kunnen halen door de mulching. Het weiland werd oppervlakkig omgekeerd, waardoor de gedroogde graskluiten op het veld blijven liggen. Hij rekent erop dat op deze manier de werking van de wormen zal geactiveerd worden en dat de pendelaars, grote wormen die tussen de oppervlakte en tot 1.20 m diep, de grond zullen doorploegen waardoor de fijne fractie uit de diepte de bovenste laag terug zal verrijken. Het graan zal hij terug inzaaien op het ritme van de seizoenen [\[DBL2\]](#), zoals het eeuwen werd toegepast op deze gronden. Nicolas haalt zijn inspiratie uit de meest moderne wetenschappelijke inzichten. Hier wordt hij toe bijgestaan door het onderzoeksdepartement van het INRA. Anderzijds pluist hij de archieven na op zoek naar bijna vergeten praktijken. Zo verweeft hij de traditionele landbouwkennis, samen met moderne inzichten tot een hedendaagse landbouwpraktijk. Nicolas ontdekte dat de zaaiafstand vroeger een stuk groter was. Hierdoor verlies je ogenschijnlijk een stuk productiviteit omdat er minder halmen en dus aren opschieten. Maar Nicolas ontdekte dat de opbrengst van de aren bijna verdubbelde, wat de verminderde aantal halmen aanzienlijk compenseert.

‘S avonds wacht ons een feestelijke biologische maaltijd. Prachtige salades, met lokale radijsjes, geitenkaas, quiche en abrikozentaart. We krijgen de kans om te proeven van oude wijnen die zorgvuldig door een vriend des huizes werd geselecteerd. Het mooiste moment is wanneer Nicolas zijn broden bovenhaalt. Grote stevige prachtige donker ovengebakken broden met nog wat witte bloem bovenop. In deze les jardins de Siloe snijdt deze bakker/boer/poët het brood aan met een groot mes, een snede, twee sneden, drie sneden, vier sneden, hij snijdt meer dan 12 stukken van het gouden brood. Je proeft onmiddellijk de rijke smaak van de Bretoense variëteiten. Het voelt alsof mijn cellen zich onmiddellijk verrijkt voelen, vol kracht na het opnemen van dit stukje vakmanschap; gemaakt op basis van samenwerking tussen de boeren in de streek, wetenschappers van het Franse instituut, geworteld in de lokale traditie en met veel geduld toewijding en liefde gebakken. Tot het vallen van de nacht gonzen de gesprekken over agro-ecologie. ‘s Morgens vertrek ik voor een looptraining van 10 km door het glooiende landschap, wat me opvallend tussen de nevel door is hoe prachtig al deze natuurstenen huizen zijn onderhouden. Tijdens onze trip in de auto hebben we het verschillende malen opgemerkt hoe prachtig de rijen bomen en struiken zijn ingeplant in de glooiende landschap. Een streling voor de zintuigen deze plattelandsbeleving.

De tijd is aangebroken om onze agro-ecologische ontdekkingsstocht verder te zetten, koers naar de overzetboot naar Iles de Groix. Hier zullen we Alain Rousseau bezoeken. Deze boer vertrok slechts 4 jaar geleden met een groot deel van zijn clan om hier een nieuw boerenbestaan uit te bouwen.

Op het eiland waren er voordien twee boeren in hun 70tiger levensjaren actief op een totaal areaal van 140 hectare. Deze boeren verbouwden tarwe,. De opbrengst van hun velden was volstrekt te verwaarlozen, het bleek dat ze hun belangrijkste inkomsten haalden uit de directe inkomenssteun van het Europees Gemeenschappelijk Landbeleid. Daarnaast haalden ze inkomen door als tuiniers aan de slag te gaan in de siertuinen van de talrijke charmante cottage huizen die het eiland rijk is. De exodus van Alain met zijn vier zonen ging niet zonder slag of stoot. Het eerste jaar werden zijn velden geteisterd door hordes konijnen die zijn gewassen op enkele dagen leeg vraten. Eenmaal hij zich had gewapend tegen de konijnen moest hij nog zien af te rekenen met de wilde vogels, vooral de houtduiven. Bovendien bleken zijn aardappelen aangetast te worden door ritnaalden[DBL3]. Alain bedacht dat deze ritnaald werd veroorzaakt door het omzetten van het onbenutte grasland naar cultuurland. Omdat de aardappelen verloren waren dreef hij zijn Normandische koeien op de velden. Wonder boven wonder bleek dat de volgende oogst aardappelen op het veld een groot succes was. Alain vermoedt dat het getrappel van de koeien de parasiet wegdreef. Maar het doel van onze reis naar dit eiland is te begrijpen hoe Alain zelf zijn zaden teelt.

Alain is aangesloten bij [Kaol Kozh](#), een bottom-up coöperatie van landbouwers in de regio. Kaol Kozh heeft zich als doel gesteld om de teelt van zaadvaste rassen in Bretagne te ondersteunen en te stimuleren. De leden van het netwerk wisselen regelmatig informatie uit. Het zaad wordt deels uitgewisseld binnen het netwerk. Anderzijds organiseert Kaol Kozh de verkoop van het geteelde zaad binnen het netwerk. Het verhaal van de Rousseau's betrokkenheid in deze kleine coöperatie start in 1986. In dat jaar worden de Europese melkquota's ingevoerd. Net zoals Annie Bertin is Rousseau verplicht om zijn economische activiteit om te gooien om zich te kunnen aanpassen aan deze nieuwe realiteit. De omschakeling kost hem veel geld, vermits hij zwaar geïnvesteerd had in de uitbating van zijn intensief veeteeltbedrijf. Omdat zijn rekeningen maar net kloppen, vraagt hij aan de grote boerencoöperatie van zijn regio om zaad te kunnen voorschieten. Dit wordt hem geweigerd. Zijn vader kan hem uiteindelijk een partij zaad geven, en hij koopt zelf nog wat zaad aan. Maar tijdens de oogst blijkt de afzet van zijn broccoli onverwacht gehinderd te worden. De veilingmarkt wordt gecontroleerd door de machtige coöperatie die enkel de oogst wil afzetten uit de hybride zaden die zij aanleveren. De boeren bij deze coöperatie gaan langetermijncontracten waarbij hun prijs gegarandeerd is op 7,40 de kilo, terwijl de boeren die met ander zaad werkten slechts 1,40 franse frank kregen de kilo. Hij vertelt er niet bij of de kwaliteit van zijn broccoli zeer goed was, maar we gaan hier van uit. Gedegouteerd van de 'maffia' praktijken van deze coöperatie zoekt hij samen met andere boeren om zich te verenigen in een alternatief samenwerkingsverband. Via het IBB, [Inter Bio Bretagne](#) vinden de boeren elkaar en starten de lokale poot op van het Réseau Sémences Paysannes. Zo ziet Koal Kozh het licht. Deze vereniging is er op gericht om het telen van zaadvaste lokale rassen te ondersteunen. Nu experimenteert Antoine samen met zijn zonen met verschillende

tuindergewassen. We zien zijn courgettes die hij selecteert op de vorm en de plukbaarheid. Van het allerbeste lot van de courgettes oogst hij het zaad om verder zelf te telen. Zaad van andere goede courgettes deelt hij met andere boeren in het netwerk. Hij toont ons zijn serre waar we overal door elkaar verspreid zaaibakjes zien staan van tomaten, salades, prei, pompoen, maar ook notelaars. Het geheel geeft nogal een chaotische indruk, het werkmateriaal ligt ook wat verspreid tussen het zaaigoed. Antoine heeft een duidelijke visie op zijn teelten, en spreekt duidelijk met kennis van zaken, maar toch hebben we wat bedenkingen met de manier van werken die nogal slordig en wat overhaast overkomt.

Anderzijds is dit een bedrijf dat nog in volle ontwikkeling is, waar hij samen met een hele familie een heel nieuw avontuur uit de grond stamp. Ik ben alleszins heel benieuwd om te zien hoe Antoine binnen enkele jaren zijn bedrijf zal vorm hebben gegeven. Antoine kan ons jammer genoeg niet vergezellen voor het avondmaal, want hij zal eerst nog zijn mooie Normandische koeien melken. Hij raadt ons een restaurant aan waar de traditionele galet op de kaart staatserven. En inderdaad deze pannenkoek op basis van zwarte spelt met lokale bio geitenkaas smaakt overheerlijk, niet in het minst door het stimulerende gezelschap en de Franse bediening, die de hele zaak met zwier alleen bedient, sterk.

Maandag zetten we dan koers richting Belgenland. Maar eerst nog de laatste etappe van onze trip, [la ferme du Bec Hellouin](#). Deze kleine oase concentreert haar landbouwactiviteiten op een perceel van 2000 m². We zijn wat te vroeg en ik ga alvast op verkenning door het terrein. Ik ontdek een paradijselijk stukje grond. In het eerste deel wandel ik langs enkele schuren die afgewerkt zijn met gesneden houtwerk, er tussenin staan oude mooi gerestaureerde landbouwwerktuigen opgesteld. Op het einde staat het eco-huis. In deze plaats bevindt zich de bibliotheek en wordt er gegeten en les gegeven. De boerderij is immers ook een opleidingscentrum voor permacultuur en natuurlijke landbouw. De gevel is helemaal opgetrokken uit glas, zodat je vanuit het centrum zicht krijgt op de beboste heuvels, de weilanden en vooral de bijzondere velden/tuin.

7 jaren geleden hebben Périnne en Charles deze plaats omgevormd tot een boerderij. Ze lieten zich inspireren door de boeren die actief waren in het Parijs van de 19de eeuw. Charles vertelt dat in die periode de landbouwers in staat waren om heel de stad te voeden, dit dankzij intensieve, maar duurzame landbouwtechnieken. Hun tweede belangrijke inspiratiebron zijn de inzichten van Eliot Coleman. Deze Amerikaanse boer trok door Europa om bijna verloren gegane biologische teelttechnieken te gaan ontdekken. Hij nam ze mee terug naar de VS, waar hij ze verder ontwikkelde. Dit Frans koppel gebruikt de Europese kennis verzameld door de Amerikaan op hun stukje grond. Bij aanvang van het project was de bodem zeer schraal, de ondergrond bestaat uit kalk, waarop zich slechts enkele centimeters aarde bevond. Hierom hebben ze van in het begin een hoop mest aangevoerd uit de nabijgelegen manege. De eerste twee jaren van de teelt hebben ze ook nog wat kalium aangevoerd om de bodem te verrijken. Sinds dan hebben ze op hun perceel geen externe inputs meer aangeleverd. De verrijking van de bodem gebeurt volledig door het vegetatieve organische materiaal dat geoogst wordt binnen het perceel. Met succes. Het koppel kan indrukwekkende economische cijfers voorleggen. Op 1000 vierkante meter halen ze een omzet van niet minder dan 32.000 euro. Ter info, dit is gelijk aan de gemiddelde jaarlijkse opbrengst op een Franse bio-boerderij.

Omdat deze productiviteitscijfers, gecombineerd met de natuurlijke wijze van telen, zo indrukwekkend zijn, heeft INRA, het Franse landbouwonderzoeksinstituut het project gedurende drie jaren gevolgd. Minutieus hebben de boeren en de onderzoekers de teelten, de technieken en de opbrengst opgemeten. Binnenkort wordt de publicatie van de resultaten verwacht, maar de voorlopige analyse bevestigt de stelling dat intensieve landbouw op een kleinschalige oppervlakte volgens innovatieve agro-ecologische landbouwpraktijken werkt in de praktijk. We arriveerden in het midden van de namiddag. De zon brandde en de eigenaar was druk aan het tuinieren. Toch nam hij even van zijn tijd om op het eilandje waar hij werkte ons een en ander van de werkwijze uiteen te zetten. Uniek aan het systeem is het micro-ecosysteem dat ze op deze boerderij hebben ontwikkeld. De verschillende modules van het systeem hebben een heel eigen systeem en versterken elkaar. Het eilandje waar wij ons bevinden werd aangelegd in het begin, doordat er poelen werden gegraven. Deze waterpoelen leveren enerzijds water en vochtigheid, en koelte in de zomer. Tegelijk wordt het zonlicht gereflecteerd waardoor de planten nog beter groeien. Jaarlijks wordt de bodem van de poelen afgegraven en als meststof ingewerkt in de ruggen. Op deze ruggen worden de gewassen verbouwd. Het zijn heel brede en hoge bedden waar redelijk wat planten kunnen groeien. We zien

courgettes, rijke sla, en kolen. De ruggen worden bemest door organisch materiaal uit de directe omgeving. Een van de andere modules van dit micro-ecosysteem is een klein bos dat werd aangeplant.

Dit bos vormt enerzijds een windscherm en anderzijds is het een bron van organisch materiaal. Het stro en ander gedroogd materiaal wordt eerst verspreid op de paadjes die kronkelen tussen de bedden. Op die manier wordt het stro vertrappeld en wordt het verteringsproces versneld, de koolstof en de stikstof uit de bodem wordt geconcentreerd door het stro, en er ontstaat een rijke humus. Wanneer ik met mijn hand door het stro een stukje aarde opgraaf, dan ruik ik inderdaad de rijke bosgrond. De teelt van dit prachtige stukje grond worden sterk gesmaakt. De gastronomische restaurants van Parijs komen rechtstreeks van dit perceel aankopen. Het koppel streeft ook maximale diversiteit na van variëteiten. Op het perceel van 2000 vierkante meter, staan bijvoorbeeld niet minder dan 500 verschillende boomvariëteiten, vooral allerlei soorten fruit. Op dit stukje grond staan ook serres waar onder andere tomaten worden gekweekt. Tussen de serres staan rijen met bessenstruiken, wat verder ontdekken we een vijvertje dat vol staat met prachtige lelies. Alsof het sprookje nog niet compleet is, duikt daar opeens een prachtig zwart paard op, die een weide deelt met een ezel. Achter de stal van de dieren loopt een beekje, met doorschijnend klaterend water. Zo komt deze driedaagse excursie op zijn einde en stappen we terug in de auto, huiswaarts.

In onze auto worden deze indrukken nog verder becommentarieerd, en wordt luidop nagedacht over hoe we uit deze ervaringen zullen kunnen leren. In de auto had ik de eer om te reizen met een uitgelezen gezelschap tuinders. Anouk Francis heeft dit jaar '[Bouquet Garnis](#)' opgestart. Na het afleggen van de tweejarige opleidingscyclus biologische landbouw bij Landwijzer voelde deze architecte zich klaar om haar eigen perceel te verbouwen. Ze heeft dit jaar al haar eerste bloemen en fijne kruiden kunnen leveren aan enkele gastronomische restaurants in het Gentse, waaronder de Avolon en het Lepelblad. Anouk heeft het programma van deze reis voor ons samengesteld, waarvoor onze grote dank. Naast me zit Tijs die samen met enkele vennoten [de Groentelaar](#) heeft opgestart.

Dit kleinschalig biologische tuinbouwbedrijf in het Pajottenland is in volle ontwikkelingsfase. Tijdens de heenrit was Tijs nog wat in recuperatiemodus na een nachtje festival op Gooikoorts. Maar eens hij wakker werd toonde hij zich niet alleen een interessante vogelgids maar een kenner van een heel arsenaal aan landbouwwerktuigen en landbouwpraktijken. Onze auto werd bestuurd door niemand minder dan Greet Lambrecht. Zij is een van de pioniers van de biologische landbouw in Vlaanderen. Op haar [Akelei in Mechelen](#) kun je een staaltje van professioneel biologische vakmanschap ontdekken. Op deze boerderij wordt het vakmanschap van de boerenstiel gecombineerd met een hechte sociale verwevenheid en een diepe liefde voor de natuur. Samen met haar man Johan en Louis vormt zij een van de drijvende krachten achter de werkgroep zelf zaden telen. Deze reis vormde alleszins een mooie inspiratie om het delen van kennis voor zelf zaden te telen in Vlaanderen verder tot bloei te laten komen. Op het einde van dit verslag laat ik Nicolas Supiot aan het woord, die vertelt waarom hij zich inzet voor het zaadnetwerk: *'redonner la priorité à un idéal où la motivation première est de se mettre au service des valeurs humaines, et de les inscrire de façon harmonieuse dans un écosystème en s'adjoignant la rigueur de la démarche scientifique visant les mêmes objectifs. Réunir ce qui a été séparé consiste déjà à amener scientifiques, paysans et artisans à regarder ensemble les plantes vivre dans un champ, dans un sol, un environnement, puis transformées au fournil et enfin appréciées autour d'un table. Nous construirons ensemble une approche "phénoménologique", sans a priori, pour proposer des voies d'innovation.*

(vrije vertaling: *We willen onze activiteiten ten dienste te stellen van menselijke waarden. We willen harmonisch werken binnen een ecosysteem en samenwerken met wetenschappers die dezelfde doelstellingen nastreven. We willen verenigen wat werd gescheiden. Dit houdt in dat we wetenschappers, landbouwers en ambachtelijke verwerkers er toe brengen samen te kijken hoe het graan leeft in het veld, in de bodem, in de omgeving; we volgen hoe het graan verwerkt wordt in de bakkerij,*

tot het moment waarop we samen genieten van de vruchten aan tafel. Zonder vooringenomenheid, geven we samen vorm aan een fenomenologische benadering, die inspireert tot nieuwe ontwikkelingen “)

Verslag: Frederic Ghys, Foto's: Greet Lambrecht

[\[DBL1\]](#) Bingenheimer Saatgut is een Biologisch-Dynamisch veredeling- en vermeerderingsbedrijf.

[\[DBL2\]](#) Dit betekent dat hij het graan als een grasachtig gewas inzaait wanneer het aan de plant afrijpt. Dus volgens het natuurlijke ritme van het graangewas: van zaad tot kiem tot plant, wederom zaad en opnieuw kiemen. Dit is de natuurlijke cyclus. Zaaïen in augustus levert een kiemplant op die in het najaar voldoende tijd heeft om volop uit te stelen. Eén graanplant levert dan tot 70 halmen op die elk een aar vormen dat 20% meer korrels vormt dan in de gangbare teelt. Om dit te bereiken moet iedere plant voldoende ruimte krijgen om zich te ontwikkelen en wordt er dus ook veel minder zaaizaad gebruikt. Het veel grotere aantal halmen en de grotere aren compenseren zeer ruim het kleinere aantal zaailingen per oppervlakte-eenheid. Want staan er normaal 100 planten per m² op het veld dan is dat bij de wijze die Supiot toepast slechts 10 planten met toch een ruim hogere opbrengst. Tarwe is echter niet het enige gewas dat op deze manier tot een Ecologische Intensivering komt: met minder zaaizaad en zonder Externe Inputs te gebruiken, de opbrengst doen toenemen. Reeds meer dan tien jaar is in de rijst teelt dezelfde teeltmethode van toepassing met overduidelijk succes.

[\[DBL3\]](#) Ritnaalde of koperwormen zijn de larven van de kniptor, die in weilanden een gunstige biotoop vinden maar van daaruit ook groentegewassen kunnen aantasten, dikwijls na omschakeling van grasland naar groenteteelt.